
БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЗЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫ ЗЕРТТЕУ ИЗУЧЕНИЕ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

УДК 373.1

МРНТИ 14.25.07

DOI 10.51889/2960-1673.2024.79.4.004

Organizational and methodological aspects of creating special conditions for teaching children with intellectual disabilities in mainstream schools

¹Рсалдинова А.К., ²Аханова Ж.Б., ³Ахмедиева К.Н.,

¹П.ғ.к., доцент, ²АИБД ҰҒПО

арнайы мектептің білім беру зертханасының меңгерушісі

axanova_bota@mail.ru

³ Арнайы мектепке дейінгі білім беру зертханасының меңгерушісі

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕ ЗИЯТЫНДА БҰЗЫЛЫСЫ БАР ОҚУШЫЛАРДЫ ОҚЫТУҒА АРНАЙЫ ЖАҒДАЙ ЖАСАУДЫҢ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ-ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗІ

Аңдатпа

Мақалада зиятында бұзылысы бар балаларды жалпы білім беретін мектепте оқытуда арнайы жағдайлар жасау мәселесі қарастырылған. Кешенді психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету үшін арнайы сыныптарды ашуға ғылыми-зерттеу негіздемелері келтірілген. Негізгі мақсатқа зиятында бұзылысы бар балалардың өмірлік дағдыларын дамыту бағыты алынды.

Түйін сөздер: зиятында бұзылысы бар балалар, өмірлік дағдылар, арнайы сынып.

¹Рсалдинова А.К., ²Аханова Ж.Б., ³Ахмедиева К.Н.,

¹К.п.н, доцент, ²заведующая лабораторией

специального инклюзивного образования ННПЦ РСИО

axanova_bota@mail.ru

³заведующая лабораторией специального дошкольного образования ННПЦ РСИО

ОРГАНИЗАЦИОННО-МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СОЗДАНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ УСЛОВИЙ ДЛЯ ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ НАРУШЕНИЯМИ ИНТЕЛЛЕКТА В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация

Представлены научно-исследовательские обоснования для открытия специальных классов, направленных на предоставление комплексной психологической и педагогической помощи. Особое внимание уделено развитию ключевых жизненных навыков у детей с интеллектуальными нарушениями.

Ключевые слова: дети нарушениями интеллекта, жизненные навыки, специальный класс.

¹Rsalidinova A.K., ²Akhanova Zh.B., ³Ahmedieva K.N.,

¹Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

²Head of the Laboratory

ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF CREATING SPECIAL CONDITIONS FOR TEACHING CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES IN MAINSTREAM SCHOOLS

Abstract

The article discusses the issue of creating special conditions for the education of children with intellectual disabilities in general education schools. It provides scientific and research-based justifications for opening special classes in order to offer favorable, high-quality psychological and pedagogical support. The main goal is to focus on developing life skills for children with intellectual disabilities.

Keywords: children with intellectual disabilities, life skills, special class

Қазақстан Республикасы адам құқықтары саласындағы негізгі халықаралық келісімдерге қосылды, оның ішінде БҰҰ-ның «Білім беру саласындағы кемсітушілікке қарсы күрес туралы» Конвенциясы және «Мүгедектер құқықтары туралы» Конвенциясы, бұл мемлекетке барлық балалар үшін сапалы білім беру мен ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін арнайы жағдайлар жасап, арнайы қолдау сапасын қамтамасыз ету міндетін жүктейді.

Инклюзивті білім беру процесін дамытудағы маңызды кезең 2021 жылы Қазақстан Республикасының «Инклюзивті білім беру мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» № 56-VII Заңының қабылдануы болды. [5]

Занда «инклюзивті білім беру», «арнайы жағдайлар», «ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар» ұғымдары нақтыланып, балаларды білім беру ортасына қосу арқылы мүгедектігі бар балаларға арнайы психолого-педагогикалық қолдау көрсету нормалары бекітілген. [6]

Әрбір баланың сапалы білім алуын қамтамасыз етудің негізгі идеясы бірдей әдіснамалық және педагогикалық тәсілдерге сүйене отырып жүзеге асырылады: Л.С. Выготскийдің мәдени-тарихи теориясы, әрекетшілдік, сараланған және жеке көзқарастар білім беру процесін ұйымдастыруда қолданылады. [10]

Жалпы мектепте зиятында бұзылысы бар балаларды оқытуда көптеген мәселелер туындауда. Мұғалімдер, ата-аналар, арнайы мамандар тарапынан зиятында бұзылысы бар балаларды оқыту, тәрбиелеу, мектепте жағдай жасау бойынша алуын түрлі сұрақтар туындауда. Осы мәселелерді зерттеу үшін бірнеше зерттеу жұмыстары жүргізілді:

- 1) Алматы қаласы бойынша жалпы мектептерде зиятында бұзылысы бар балалар санын анықтау;
- 2) Қазақстан Республикасы бойынша мұғалімдермен сауалнама жүргізу;
- 3) Мектеп ұжымы мен ата-аналармен кездесу.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында дамуында әртүрлі ауытқулары бар балаларға арналған 99 арнайы мектеп бар, оның ішінде 53 мектеп зиятында бұзылысы бар балаларға арналған. Қазақстан Республикасының облыстық білім департаменттеріне ұсынған АИБД ҰҒПО ақпараттық-сараптамалық бөлімінің 2023-2024 оқу жылындағы статистикалық мәліметтері бойынша зиятында жеңіл және орташа деңгейде бұзылысы бар балалардың 6 жасан 18 жасқа жалпы саны 24 227, оның ішінде тек 9 568 бала зиятында бұзылысы бар балаларға арналған арнайы мектептерде оқиды. Алматы қаласында 2023-2024 оқу жылында зиятында бұзылыс бар 6 мен 18 жас аралығындағы 2391 бала бар, оның ішінде тек 999 бала

зиятында бар балаларға арналған арнайы мектептерде, 480 бала инклюзивті білім беру жағдайындағы жалпы білім беретін мектептерде оқиды (1 кесте).

1 кесте

№	Аудан	Б А Р Л Ы Ғ Ы	Зиятында бұзылысы бар балалар саны									Зиятын да бұзылы сы бар оқушы ларға арналғ ан арнайы сынып тар
			1 с ы н ы п	2 с ы н ы п	3 с ы н ы п	4 с ы н ы п	5 с ы н ы п	6 с ы н ы п	7 с ы н ы п	8 с ы н ы п	9 с ы н ы п	
	Алатауск ий	115	7	21	13	13	24	13	12	8	4	0
	Алмалин ский	51	5	4	8	3	4	7	5	7	8	0
	Ауэзовск ий	64	7	12	7	3	6	10	7	5	7	0
	Бостанды кский	51	7	6	10	4	5	6	2	4	7	0
	Жетысу ский	36	5	6	4	4	7	2	1	6	1	0
	Медеуск ий	45	4	3	6	3	8	10	4	4	3	0
	Наурызба йский	40	7	3	5	3	6	3	6	3	4	0
	Турскибс кий	78	9	15	9	13	7	12	6	4	3	0
	ИТОГО	480	51	70	62	46	67	63	43	41	37	0

Осылайша, статистикалық мәліметтер зиятында бұзылысы бар балаларға арналған арнайы мектептер санының жеткіліксіздігін, мектептерде ресурстардың шектеулі болуына байланысты оқушылар орнының тапшылығын көрсетеді. Қамтылмай қалған зиятында бұзылысы бар балалардың басым бөлігі жалпы білім беретін мектептерде білім алуға мәжбүр. Сонымен қатар, ешбір мектепте зиятында бұзылысы бар балаларға арнайы сынып ашылмаған.

Зерттеу жұмыстарының келесі көрсеткішін жалпы білім беретін мектеп мұғалімдерімен жүргізген сауалнамадан алдық.

Сауалнамаға еліміздің әр аумағынан 8577 мұғалім қатысты.

Сауалнама келсідей сұрақтардан құралды:

1. Сыныбыңызда зиятында бұзылысы бар қанша оқушы бар?
2. Зиятында бұзылысы бар оқушыны оқытқанда қандай бағдарламаны қолданасыз?
3. Зиятында бұзылысы бар оқушыны қандай формада (жалпы сыныпта, арнайы сыныпта, үйден оқыту) оқытуды жүзеге асыратыныңызды көрсетіңіз?

4. Зиятында бұзылысы бар оқушыға (арнайы педагогпен немесе басқа педагогпен бірге) негізгі пәндер бойынша психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетесіз бе?
5. Зиятында бұзылысы бар оқушы тұлғасының психологиялық-педагогикалық сипаттамасын (мінездемесін) құрастыруды білесіз бе?
6. Жеке бағдарламаның мазмұнымен жұмыс істеуді білесіз бе?
7. Зиятында бұзылысы бар оқушының жетістігін бағалауды білесіз бе?
8. Инклюзивті білім беру жағдайында зиятында бұзылысы бар оқушымен жұмыс істеуге дайындық деңгейіңізді бағалаңыз?
9. Зиятында бұзылысы бар оқушымен қарым-қатынаста сіз эмоционалды қиындықты сезінесіз бе?
10. Зиятында бұзылысы бар оқушыны оқу-іс-әрекетін қалай ұйымдастыру керегін білесіз бе?
11. Зиятында бұзылысы бар оқушы оқитын сыныпта сабақты жоспарлауда қандай қиындық туындайды?
12. Зиятында бұзылысы бар оқушы оқитын сыныпта сабақ өткізгенде қандай қиындықтар туындайды?
13. Зиятында бұзылысы бар оқушымен жұмыс істеу кезінде қандай психологиялық қиындықтар бар?
14. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу мамандары қандай көмек көрсетеді?

Нәтижесінде кей сыныптарда 18% жағдайда зиятында бұзылысы бар балалардың саны зиятында бұзылысы бар балалардың басым бөлігі, яғни 57%-ы жалпы білім беру бағдарламасымен оқытылаты анықталды (2 кесте).

2 кесте

31% мұғалім зиятында бұзылысы бар балалармен қарым-қатынасқа түскенде эмоционалды қиындықтарға тап болатынын, 14% оқу-іс-әрекетін ұйымдастыруда қиындықтар туындайтынын, 50% жуық мұғалім балалардың тапсырманы орындай алмайтынын көрсетті. Осылайша жалпы білім беретін мектептерде зиятында бұзылысы бар балалар толық қанды көмек ала алмай отырғандығын, оларға арнайы жағдайлардың толыққанды жасалмай отырғандығын көруге болады.

Келесі нысан мектепке барып, көзбе-көз мектеп ұжымымен, ата-аналармен сұхбаттасу болды. Алматы қаласының №116. 63, 157 орта мектептеріне барып кездесу ұйымдастырылды. Мектептің директоры, орынбасарлары, мұғалімдер, психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарымен ашық сұхбат өтті. Мамандар мен мұғалімдер зиятында бұзылысы бар оқушылармен жұмыс жасауда шынымен де қиындықтар бар екенін, әсіресе оқу-іс-әрекетіне қосуда мәселе туындайтынын, оған мұғалімдердің құзіреті мен уақытының тапшылығы кедергі келтіретінін алдыға тартты. Арнайы сынып ашу жағдайды

жеңілдететінін, дегенмен де ол да бірнеше ресурстрада талап ететініне де тоқталды. Ол мәселелерге мынаны жатқызды: кадр мәселесі (олигофренопедагогтардың тапшылығы), сыныпты жабдықтау, оқу әдістемелік кешендердің жеткілікті болуы т.с.с. Ата-аналар да өз тарапынан ойларын білдірді. Бірі арнайы сыныптың ашылуын қоштаса, бірі қарсы шықты. Қоштаған ата-аналар, балаға жеке уақыт бөлінетінін, қолжетімді бағдарламамен оқытылатынын, сонымен қатар сынып толымдылығы көңілден шығатынын атап өтті. Қарсы болғандар, балалырының қалыпты сыныптастарынан шеттетіліп қалатынын, бөлек сыныпта олардың сөйлеу тіліні дамымай қалуына қауіп бар екенін жеткізді.

Осы мәліметтерді зерттей отырып, жалпы білім беру мектептерінде балалардың академиялық дағдыларына басымдық беріліп, олардың әлеуметтік дамуына, еңбекке араласуына, өмірлік маңызды дағдаларының дамуына көңіл бөлінбей қалатыны айқындалды.

Заманауи білім беру жүйесі барлық адамдардың, соның ішінде мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың білім алуына, кәсіптік білім алуына, жұмысқа орналасуына және қоғамның әлеуметтік-экономикалық өміріне қатысуына тең құқықтар мен мүмкіндіктерді қамтамасыз ететін инклюзивтілік принципіне құрылған. [5]

Зиятында бұзылысы бар балаларды дамытудың негізгі міндеті – олардың қоғамға әлеуметтенуі және өмірлік құзыреттілігін қалыптастыру. «Өмірлік құзыреттілік» ұғымын алғаш рет 2000 жылдардың басында Ресей білім академиясының (Мәскеу) Түзету педагогикасы институты ғылыми айналымға енгізгенін атап өткен жөн.

Бірақ бұл ұғым зиятында бұзылысы бар тұлғаларға қатысты қарастырылмады. Зиятында бұзылысы бар балалардың негізгі проблемасы олардың сыртқы әлеммен байланысының бұзылуы, қимыл-қозғалысының шектелуі, құрдастарымен және үлкендермен байланысының нашарлығы, табиғатпен қарым-қатынасының шектелуі, бірқатар мәдени құндылықтардың қолжетімсіздігі болып табылады. [8]

Соның салдарынан Алматы қаласының мысалына жүгінсек, зиятында бұзылысы бар балалардың басым бөлігі әлеуметтік дағдыларды меңгермей, қоғамнан барған сайын оқшауланып, үйде оқуға мәжбүр. Мұндай балаларды қалыпты ортаға қосудың өзі олар үшін терапия болып табылады, сонымен қатар қалыпты оқушыларда басқаларға қарағанда ерекшеліктеріне қарай өмір сүруі қиын серіктестерінің өмірі мен тағдырына етене араласып, олардың бойындағы толеранттылықты тәрбиелеудің нақты әдісі болып табылады. [4]

Осылайша, арнайы жағдай жасаудың ұйымдастырушылық-әдістемелік негізінің негізгі міндеті – жалпы білім беретін мектептерде арнайы жағдайлар жасау, оның ішінде мұғалімдерге (арнайы сынып жетекшілеріне) осындай балаларды оқытудың және әлеуметтендірудің заманауи әдістерін үйрету.

Шетел тәжірибесін қарайтын болсақ, көптеген елдерде (АҚШ, Ұлыбритания, Швеция, Германия, Италия, Финляндия) интеграцияланған тәсіл принципі жүзеге асырылуда – дамуында проблемалары бар балаларға қарапайым балалармен бірге мемлекеттік мектепте оқу мүмкіндігін беруде. Мүмкіндігі шектеулі мектеп оқушылары қарапайым сыныпта да, оқуды жеңілдету үшін арнайы қолдау көрсетуге қосымша жағдайлар жасалған арнайы сыныпта да оқи алады.

Қоғамға интеграциялау, оның ішінде білім беру ұйымдарында инклюзивті білім беру және ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамды еңбекке даярлау және қоғамның басқа мүшелерімен бірге даму бұзылыстары мен шектеулерінің орнын толтыратын жағдайларда бүгінгі күні оған тең негізде әлеуметтік өмірдің барлық түрлері мен нысандарына қатысуға құқықтар мен нақты мүмкіндіктер беру процесі мен нәтижесін білдіреді. [3] Жалпы білім беретін мектептерде зиятында бұзылысы бар балаларға арналған арнайы сыныптардың ашылуы бұл сыныптардағы оқушылардың тұрғылықты жері бойынша білім алуына мүмкіндік береді, ал мектептер инклюзивтілік қағидаты бойынша оқу-тәрбие процесін жүзеге асырады.

Осы анықталған жайттарды нысанға ала отырып, жалпы мектептерде зиятында бұзылысы бар балаларға арналған арнайы сыныптарды ашу маңызды болып табылады.

Қазіргі жағдайда зиятында бұзылысы бар оқушыларға білім беру мазмұны өмірлік құзыреттілік ұғымында келесі мазмұнды қамтиды – өмірлік құзыреттіліктер практикаға бағытталған міндеттерді шешу, оқушылардың әртүрлі ортадағы қарым-қатынасы, оқу мен білімге деген ынтасын қалыптастыру үшін қажетті білім, білік және дағдылардың жиынтығы ретінде түсініледі және олардың әлеуметтік дамуын қамтамасыз етеді. [4]

Сонымен қатар, зиятында бұзылысы бар балаларды оқыту тәжірибесі оқушылардың өмірлік құзыреттіліктерін дамыту мақсатына жетуге мүмкіндік беретін технологиялық шешімдерді, диагностикалық және әдістемелік құралдарды әзірлеуді талап етеді.

Қорытынды

Өмірлік дағдыларды дамыту жұмысы келесі «қадамдық» әрекеттер тізбегін және олардың мазмұнын қамтиды:

1. Психологиялық-педагогикалық қолдау мамандары мен арнайы сынып жетекшісі оқу жылының басында өмірлік дағдылардың даму деңгейін анықтау мақсатында педагогикалық диагностика жүргізеді. Бақылауды арнайы педагог, әлеуметтік педагог, психолог және мұғалім жүргізеді.
2. Диагностикалық нәтижелер кестеге енгізіледі.
3. Ата-аналармен (немесе олардың функцияларын жүзеге асыратын басқа да ересектермен) психологиялық-педагогикалық қызмет мамандарымен бірге баланың әлеуметтену дәрежесін арттыру үшін өзекті болып табылатын нақты дағдыларды жиналыста анықтайды.
3. Таңдалған дағдылар мониторинг картасына енгізіледі және олардың бастапқы деңгейі жазылады.
4. Ата-аналарға өз мақсаттарына жету үшін жауапкершілік жүктеліп, таңдалған дағдыларды күнделікті өмірде және практикалық іс-әрекеттер барысында дамыту бойынша нақты ұсыныстар беріледі.
5. Оқу жылының соңына қарай өткізілген оқытудың тиімділігі бағаланып, нәтижелері мониторинг картасына енгізіледі. Дағдыны оқушы өз бетінше көрсеткенде дамыған деп санауға болады. [5]

Зиятында бұзылысы бар оқушыларды жан-жақты іс-әрекетке қосудың арқасында олар оқу-тәрбие процесінің белсенді қатысушыларына айналады, олардың танымдық белсенділігі, қоршаған әлемге деген қызығушылығы дамиды, білімге деген құштарлығы артады және әлеуметтену үшін негізгі өмірлік құзыреттіліктер қалыптасады.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Айдарбекова А.А. *Организационные основы профессионально-трудоустройственной подготовки детей и подростков с особыми образовательными потребностями.* Алматы, 2017. – 60 с.
2. Елисеева И.Г., Карипжанова Ш.Ж. *Создание условий для получения образования школьниками с легкими интеллектуальными нарушениями.* Алматы, 2022 г. ННПЦ КП МОН РК, 64 с
3. Елисеева И.Г., Даурцева Г.Ю. *Создание условий для получения образования школьниками с легкими интеллектуальными нарушениями.* Алматы, 2022 г. ННПЦ КП МОН РК, 64 с.
4. Давыдов Е.Ю., Сорокин А.Б. *Оценка жизненных компетенций учащихся на начальном этапе общего образования.* Москва, 2019.- 27 с
5. Коробейников И.А. *Мониторинг жизненной компетенции обучающихся с легкой умственной отсталостью: проблемные аспекты и пути решения,* Институт коррекционной педагогики РАО, Москва 2018.- 27 с
6. *Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы 2021 жылғы 26 маусымдағы заң № 56-VII ЗРК*

7. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы 27 шілдеден 2007 жыл № 319-III.

8. Метепке дейінгі, орта білім беру, техникалық және кәсіптік білім беру, орта білімнен кейінгі білім беру, қосымша білім беру ұйымдарында психолого-педагогикалық қолдау көрсету ережелері. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 6 бұйрығы, Қазақстан Республикасының Білім министрінің 2023 жылғы 29 қыркүйектегі № 300 бұйрығымен енгізілген өзгерістермен.

9. Обучение детей с нарушениями интеллектуального развития (олигофренопедагогика)/Под ред. Б. П. Пузанова. -М., 2000.- 269 с.

10. Под редакцией Воронковой В.В. Воспитание и обучение детей во спосогательной школе. Москва, 1994.- 413с.

11. Мартынова И.И., Стребелева Е.А., Закрепина А.В., Бутусова Т.Ю., Шилова Е.А., Кинаш Е.А. Социализация подростков с умственной отсталостью (интеллектуальными нарушениями, [электронный ресурс]. Электрон. текстовые дан. (95,5 Кб). М.: ИКП, 2023

УДК 376.37

МРНТИ:15.41.00

DOI 10.51889/2960-1673.2024.79.4.006

Бекбаева З.Н¹, Құрманғазы А.Б²,

¹ғылыми жетекшісі, п.ғ.к., қауымдастырылған профессор, м.а., педагогика ғылымдарының кандидаты kaznauzake@mail.ru

²7M01902 –Арнайы педагогика: Логопедия мамандығының 1-курс магистранты aika_kurmangazy@mail.ru

^{1 2}Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан

СӨЙЛЕУ ТІЛІ ЖАЛПЫ ДАМЫМАҒАН (ІІІ ДЕНГЕЙ) МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ ТУРА ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа

Адам дүние есігін ашқан сәттен бастап әлеуметтік болмыс болып табылады. Өмірінің алғашқы айларынан бастап айналасындағы адамдармен, заттармен қарым-қатынас орната бастайды. Өсе келе бұл қажеттілік артады, адам баласының жан-жақты дамуына көп әсер етеді. Алайда, көп жағдайда сөйлеу тілі жалпы дамымаған балаларда бұл дағдының қалыптасуы қиындайды. Сөйлеу тілі жалпы дамымаған балалар бұл дағдыны өздігінен жеңе алмайды. Оларда вербалды қарым-қатынас, невербалды қарым-қатынаста, диалог жүргізудегі қиындықтар, сөздік қорының шектеулілігінде көрінеді.

Логопедиялық жұмыс сөйлеу тілі жалпы дамымаған (СТЖД) мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативті дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқарады. Бұл мақалада логопедтердің осындай балаларға қолдау көрсету үшін қолданатын тиімді стратегиялары мен әдістері, олардың тілдік және коммуникативтік қабілеттерін дамытуға бағытталған жұмыстарының негізі, ғылыми зерттеулер қарастырылады.

Түйін сөздер: сөйлеу тілінің жалпы дамымауы, арнайы педагогика, коммуникация, мектеп жасына дейінгі балалар.

Бекбаева З.Н¹, Құрманғазы А.Б²,